

ПРАВОВИЙ СТАТУС ІНОЗЕМЦІВ ЯК СУБ'ЄКТІВ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА

КОНАРЄВА Ганна Олегівна - кандидат юридичних наук, завідувач кафедри державно-правових дисциплін та публічного управління факультету №4 (Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-3000-5737>

МОРОЗОВ Євгеній Євгенійович - кандидат юридичних наук, викладач кафедри цивільно-правових та гуманітарних дисциплін факультету №2 Криворізького навчально-наукового інституту (Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-4200-929X>

ПОНОМАРЕНКО Віктор Володимирович - викладач кафедри адміністративно-правових дисциплін факультету № 2 (Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0769-2364>

УДК 342.7

DOI: <https://doi.org/10.71404/NP.2025.3.67>

Стаття присвячена аналізу правового статусу іноземців як суб'єктів адміністративного права. Досліджено поняття та особливості нормативного регулювання прав та обов'язків іноземців. Розглянуто підходи вчених до поняття та змісту правового статусу іноземців як спеціальних суб'єктів адміністративного права. Проаналізовано статус іноземців як отримувачів адміністративних послуг у сфері міграції. Визначено особливості прав та обов'язків іноземців у адміністративно-процесуальних відносинах.

Ключові слова: іноземці, правовий статус, суб'єкти адміністративного права, права та обов'язки, міграційна політика, адміністративні послуги, адміністративний процес, адміністративне судочинство.

Постановка проблеми

У сучасних умовах активних міграційних процесів та інтеграції України у світовий правовий простір питання правового статусу іноземців набуває особливої актуальності. Іноземці, перебуваючи на території держави, вступають у різноманітні правовідносини з органами державної влади, органами місцевого самоврядування та іншими суб'єктами права. Значна частина

таких правовідносин регулюється нормами адміністративного права, що визначають порядок перебування іноземців на території держави, реалізацію ними своїх прав і свобод, а також виконання покладених на них обов'язків.

Правовий статус іноземців є важливим показником рівня демократичності суспільства, дотримання прав людини та виконання міжнародних зобов'язань. В Україні правове становище іноземців визначається Конституцією України, міжнародними договорами, законами та іншими нормативно-правовими актами. Особливе значення має Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», який регулює основні питання перебування іноземців на території України.

Актуальність дослідження правового статусу іноземців обумовлена необхідністю забезпечення належного балансу між дотриманням прав і свобод іноземців та інтересами держави у сфері національної безпеки, публічного порядку та контролю за міграційними процесами. Водночас у науковій літературі питання комплексного аналізу правового статусу іноземців потребують подальшого дослідження.

**Аналіз останніх досліджень
і публікації**

Окремі аспекти правового статусу іноземців досліджували такі науковці як Т.П. Мінка, А.М. Рубаненко, Н. Ногас, Н.О. Шаронова, К.С. Избаш, А.А. Аносенков, проте з огляду на сьогодення це питання потребує актуалізації.

Метою статті є аналіз правового статусу іноземців як суб'єктів адміністративного права, визначення їх прав, обов'язків, особливостей участі у адміністративно-правових та адміністративно-процесуальних відносинах.

Виклад основного матеріалу

У системі адміністративного права суб'єктами правовідносин виступають фізичні та юридичні особи, органи державної влади, органи місцевого самоврядування та інші учасники публічно-правових відносин. До фізичних осіб як суб'єктів адміністративного права відносяться громадяни, іноземці та особи без громадянства. Іноземці, перебуваючи на території України, вступають у адміністративно-правові відносини з органами державної влади. Зокрема, це можуть бути відносини у сфері міграції, отримання дозволу на проживання, працевлаштування, отримання адміністративних послуг, притягнення до адміністративної відповідальності тощо. Таким чином, іноземці є повноправними суб'єктами адміністративного права, оскільки вони мають адміністративну правоздатність та дієздатність, що дозволяє їм брати участь у адміністративних правовідносинах.

Відповідно до звіту голови ДМС України Наталії Науменко про результати роботи у 2024 році на території України проживають іноземці зі 174 країн світу, з них 308 204 проживають постійно, 47 470 проживають тимчасово [1].

Поняття іноземець визначено Законом України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства». Відповідно до п.6 ст.1 цього закону іноземець – це особа, яка не перебуває у громадянстві України і є громадянином (підданим) іншої держави

або держав. Цим же законом визначаються види правового статусу іноземців залежно від легальності перебування на території України:

1) іноземці та особи без громадянства, які перебувають на території України на законних підставах, – іноземці та особи без громадянства, які в установленому законодавством чи міжнародним договором України порядку в'їхали в Україну та постійно або тимчасово проживають на її території, або тимчасово перебувають в Україні;

2) нелегальний мігрант – іноземець або особа без громадянства, які перетнули державний кордон поза пунктами пропуску або в пунктах пропуску, але з уникненням прикордонного контролю і невідкладно не звернулися із заявою про надання статусу біженця чи отримання притулку в Україні, а також іноземець або особа без громадянства, які законно прибули в Україну, але після закінчення визначеного їм терміну перебування втратили підстави для подальшого перебування та ухиляються від виїзду з України (п.7 ст.1 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства») [2].

Іноземці, які перебувають на території України на законних підставах, умовно поділяються ще на три види:

1) іноземці та особи без громадянства, які постійно проживають в Україні, – іноземці та особи без громадянства, які отримали посвідку на постійне проживання, якщо інше не встановлено законом (п.8 ст.1 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства»);

2) іноземці та особи без громадянства, які тимчасово перебувають на території України, – іноземці та особи без громадянства, які перебувають на території України протягом дії візи або на період, установлений законодавством чи міжнародним договором України, або якщо строк їх перебування на території України продовжено в установленому порядку (п.9 ст.1 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства»);

3) іноземці та особи без громадянства, які тимчасово проживають в Україні, – іноземці та особи без громадянства, які

отримали посвідку на тимчасове проживання, або якщо строк їх тимчасового проживання на території України продовжено в установленому порядку, якщо інше не встановлено законом (п.10 ст.1 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства») [2].

А.М. Рубаненко пропонує визначити правовий статус іноземців та осіб без громадянства як юридично закріплене становище цих осіб у суспільстві, складові якого обумовлені як їх загальними елементами (права, обов'язки, гарантії, юридична відповідальність), так і специфічними (правовий режим, що поширюється на іноземців та осіб без громадянства в Україні) [3, с.24].

Як зазначає Т.П. Мінка, у зв'язку з тим, що іноземці та особи без громадянства належать до спеціальних суб'єктів адміністративного права, вони мають спеціальну правосуб'єктність, яка характеризується такими ознаками:

1) загальний обсяг прав та обов'язків іноземців і осіб без громадянства відрізняється в загальних прав та обов'язків громадян України, що зумовлено відсутністю у перших громадянства України;

2) під час перебування на території України на іноземців розповсюджується дія не тільки законодавства України, але й законодавства тієї країни, громадянами якої вони є, чи тієї країни, де особа без громадянства постійно проживає;

3) перебування в Україні іноземців та осіб без громадянства регулюється не тільки загальними, але й спеціальними нормами права, тому що в державі встановлюється визначений порядок їх перебування, реєстрації, пересування, працевлаштування тощо [4, с.82].

Щодо змісту правового статусу іноземців ст. 26 Конституції України визначено, що іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, – за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України [5].

Це положення конкретизується Законом України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства». Так, іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України. Іноземці та особи без громадянства, які перебувають під юрисдикцією України, незалежно від законності їх перебування, мають право на визнання їх правосуб'єктності та основних прав і свобод людини. Іноземці та особи без громадянства зобов'язані неухильно додержуватися Конституції та законів України, інших нормативно-правових актів, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей, інтереси суспільства та держави (ст.3 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства») [2].

Хоча іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, користуються більшістю прав і свобод, гарантованих громадянам України, їх правовий статус має певні обмеження. Ці обмеження обумовлені особливим зв'язком громадян із державою та необхідністю забезпечення національної безпеки, публічного порядку й захисту інтересів суспільства. У найбільш загальному вигляді правовий статус іноземців відрізняється від правового статусу громадян України тим, що їхні права обмежені певними законами, зокрема вони: мають пересуватися і проживати на території України у встановленому порядку; не можуть бути обраними до органів державної влади та обіймати певні посади; не проходять службу в Збройних Силах України; проходять візовий контроль тощо [6, с.67].

Особливістю адміністративно-правового статусу іноземців є те, що їх участь у правовідносинах часто пов'язана з діяльністю органів державної влади, які здійснюють міграційний контроль. Такими органами є, зокрема, Державна міграційна служба України, Державна прикордонна служба України та інші уповноважені органи. Ці

органи здійснюють контроль за дотриманням іноземцями законодавства у сферах міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів. Адміністративно-правовий статус іноземців також включає процедури оформлення документів, реєстрації місця проживання, отримання дозволу на працевлаштування та інші адміністративні послуги.

Н.О. Шаронова у дисертаційному дослідженні приходиться до висновку, що адміністративні послуги, що надаються іноземцям підрозділами Державної міграційної служби можна поділити на дві групи: а) реєстраційно-дозвільні: видача посвідчення особи без громадянства для виїзду за кордон; оформлення посвідки на постійне проживання іноземцям та особам без громадянства, які іммігрували в Україну на постійне проживання; отримання дозволу на імміграцію; продовження строку перебування на території України; видача посвідки на тимчасове проживання; б) сервісно-інформаційні: оформлення і видача запрошень іноземцям та особам без громадянства на отримання візових документів для в'їзду в Україну за клопотаннями юридичних осіб; оформлення і видача запрошень іноземцям та особам без громадянства на отримання візових документів для в'їзду в Україну за заявами фізичних осіб; надання консультацій з приводу оформлення документів, необхідних для визначення правового статусу іноземця в Україні [7, с.42].

Особливістю правового статусу іноземців можна визначити те, що вони є не тільки учасниками адміністративно-правових відносин та суб'єктами отримання адміністративних послуг, а також і особами, які вчиняють адміністративні правопорушення у сфері міграції.

Адміністративна відповідальність у сфері міграційних правовідносин полягає у регламентованій правовими нормами взаємодії між державою, яку представляють уповноважені органи та посадові особи, і особою, яка вчинила адміністративне правопорушення у зазначеній сфері. Ця взає-

модія реалізується шляхом накладення адміністративного стягнення, що спричиняє для порушника негативні наслідки особистого, майнового чи іншого характеру, а також передбачає офіційне засудження його дій. Метою такого впливу є запобігання та припинення адміністративних правопорушень, при цьому відповідальність реалізується через фактичне виконання накладеного стягнення [8, с.7].

Відповідно до звіту голови ДМС України Наталії Науменко про результати роботи у 2024 році на контролі керівництва ДМС завжди перебуває питання протидії нелегальній міграції. Зокрема, протягом 2024 року виявлено 3058 нелегальних мігрантів, 3057 рішень винесено про примусове повернення і видворення, 8566 встановлено фактів порушення міграційного законодавства та 27 млн гривень стягнуто штрафів [1].

Окремо слід виділити адміністративно-процесуальні права та обов'язки іноземців як складові їх процесуального статусу.

Одним із принципів адміністративного судочинства є рівність учасників судового процесу перед законом і судом. Ст. 8 КАСУ визначає, що не може бути привілеїв чи обмежень прав учасників судового процесу за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками. Ст. 5 КАСУ встановлено, що іноземці, особи без громадянства та іноземні юридичні особи користуються в Україні таким самим правом на судовий захист, що й громадяни та юридичні особи України. Ст. 15 КАСУ передбачає, що учасники судового процесу, які не володіють або недостатньо володіють державною мовою, мають право робити заяви, надавати пояснення, виступати в суді і заявляти клопотання рідною мовою або мовою, якою вони володіють, користуючись при цьому послугами перекладача, в порядку, встановленому цим Кодексом [9].

Ст. 268 КУпАП серед прав особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, також визначено право користуватися послугами перекладача, якщо особа

не володіє мовою, якою ведеться провадження [10].

Особливостями адміністративної відповідальності іноземців та осіб без громадянства є наступні: по-перше, іноземці та особи без громадянства мають особливий правовий статус перебуваючи на території нашої країни на підставі дозволу або режиму тимчасового або постійного проживання. Це обумовлює особливий характер їхньої правосуб'єктності, у тому числі й у сфері відповідальності; по-друге, іноземці не мають деяких громадянських та політичних прав (наприклад, права голосу, брати участь у виборах, займати певні посади та мати доступ до державної таємниці), що впливає на специфіку забезпечення їхніх процесуальних гарантій при притягненні до відповідальності, зокрема у питаннях правової допомоги, перекладу, оскарження; по-третє, наявність міграційно-контрольного компоненту, який передбачає, що адміністративні правопорушення, вчинені іноземцями, особливо у сфері порушення правил в'їзду, перебування чи перетину кордону, часто тягнуть за собою додаткові наслідки: скорочення строку перебування в Україні, депортацію (видворення), заборону в'їзду на територію України; по-четверте, справи про адміністративні правопорушення іноземців розглядаються спеціальними органами (наприклад, справи про адміністративні правопорушення розглядають виконавчі комітети сільських, селищних та міських рад, органи Державної прикордонної служби України, уповноважені посадові особи органів ДПС України, судді районних, районних у місті чи міськрайонних судів; по-п'яте, у деяких випадках застосування адміністративної відповідальності до іноземців регулюється міжнародними договорами України, що передбачають взаємну допомогу, повідомлення консульських установ, заборону дискримінації за національною чи громадянською ознакою тощо; по-шосте, додаткові гарантії правового захисту, а саме законодавство (зокрема, Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», КУпАП) передбачає обов'язкову участь перекладача, а також

повідомлення консульської установи країни громадянства іноземця у разі затримання чи застосування санкцій; по-сьоме, іноземці підлягають адміністративному затриманню на строк до 72 годин (а в окремих випадках – до 6 місяців за рішенням суду) у спеціальних пунктах тимчасового перебування осіб, які підлягають видворенню [8, с.8].

Висновки

Іноземці є важливими учасниками адміністративно-правових відносин, які виникають у процесі реалізації державної міграційної політики та забезпечення публічного порядку. Їх правовий статус визначається нормами Конституції України, Законом України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» та іншими нормативно-правовими актами. Іноземці користуються більшістю прав і свобод, передбачених для громадян України, однак мають певні обмеження, пов'язані з відсутністю громадянства держави. Водночас вони зобов'язані дотримуватися законодавства України та виконувати встановлені правила перебування на території держави. Таким чином, ефективне правове регулювання статусу іноземців є важливою умовою забезпечення прав людини, підтримання публічного порядку та розвитку міжнародних відносин. Удосконалення законодавства у цій сфері має сприяти гармонізації національного права з міжнародними стандартами та підвищенню ефективності державної міграційної політики.

Література

1. Науменко Н. Звіт про результати роботи ДМС України у 2024 році. Офіційний сайт Державної міграційної служби України. URL: <https://dmsu.gov.ua/news/dms/17957.html>
2. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22.09.2011 р. № 3773-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17#n8>
3. Рубаненко А.М. Адміністративно-правові засади відповідальності іноземців та осіб без громадянства. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора фі-

лософії за спеціальністю 081 Право. Сумський державний університет, Суми, 2023. 210 с.

4. Мінка Т.П. Поняття та зміст адміністративно-правового режиму перебування в Україні іноземців та осіб без громадянства. *Право і суспільство*. 2012. № 4. С. 82-85.

5. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

6. Ногас Н. Правове становище іноземців на території України. *Актуальні проблеми правознавства*. 2023. № 1 (33). С. 65-70

7. Шаронова Н.О. Адміністративні послуги, що надаються іноземцям підрозділами Державної міграційної служби України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Запорізький національний університет, Запоріжжя, 2024. 195 с.

8. Избаш К.С., Аносенков А.А. Правове регулювання адміністративної відповідальності іноземців та осіб без громадянства. *Український політико-правовий дискурс*. 2025. № 12. URL: <https://ppdnz.com.ua/index.php/home/article/view/334/239>

9. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>

10. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/80731-10>

Konarieva Hanna,

PhD in Law, Head of the department of state and legal disciplines and public administration, Faculty № 4 (Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-3000-5737>

Morozov Yevhenii,

PhD in Law, Lecturer of the Department of Civil Law and Humanities, Faculty № 2, Kryvyi Rih Educational and Scientific Institute (Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-4200-929X>

Ponomarenko Viktor,

Lecturer of the Department of Administrative and Legal Disciplines, Faculty № 2 (Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0769-2364>

LEGAL STATUS OF FOREIGNERS AS SUBJECTS OF ADMINISTRATIVE LAW

The article is devoted to the analysis of the legal status of foreigners as subjects of administrative law. The concept and features of the regulatory regulation of the rights and obligations of foreigners are studied. The approaches of scientists to the concept and content of the legal status of foreigners as special subjects of administrative law are considered. The status of foreigners as recipients of administrative services in the field of migration is analyzed. The features of the rights and obligations of foreigners in administrative and procedural relations are determined.

Keywords: foreigners, legal status, subjects of administrative law, rights and obligations, migration policy, administrative services, administrative process, administrative proceedings.